

John Williams: Stoner | Maailmankirjat

Surumielinen mestariteos tuottaa iloa

RIITTA VAISMAA 27.2.2015

Stonerin luettuaan voi vain olla hämmentyneenä hiljaa ja ihmetellä, mitä on tullut luetuksi. *Stoner* on romaani epäonnistumisesta mutta myös rakkaudesta ja intohimosta. Se on 50 vuotta ilmestymisensä ja yli 20 vuotta kirjoittajansa John Williamsin kuoleman jälkeen kansainvälinen bestseller.

Stoner ilmestyi USA:ssa ensimmäisen kerran vuonna 1965. Se sai kohtalaisen hyvän kritiikin. Kirjaa myytiin 2000 kappaletta, ja se unohdettiin lähes välittömästi. Vuonna 2006 alkoi *Stonerin* uusi tuleminen, kun romaani julkaistiin uudelleen USA:ssa ja Britanniassa. Englanninkielisen maailman ulkopuolinen kiinnostus syttyi, kun kirjailija Anna Gavalda tutustui kirjaan, halusi kääntää sen ranskaksi ja ryhtyi kampanjoimaan teoksen laajemman kääntämisen puolesta. Vuonna 2013 *Stoner* sai Waterstone Book of the Year -palkinnon. Nyt aalto on saavuttanut Suomen, kun *Stoner* on meillä juuri julkaistu.

Newyorkerin kriitikko Tim Kinder sanoo *Stoneria* odottamattomaksi bestselleriksi ja hienoimmaksi amerikkalaiseksi romaaniksi, josta on koskaan kuultu. Kinder kirjoittaa, että kerran vuosikymmenessä joku on huomauttanut *Stonerin* merkityksestä. Se on silti ollut kroonisesti aliarvostettu.

Telegraphin kriitikko Nicholas Shakespeare sanoo *Stonerin* olevan kamarimusiikkia yhdelle. Romaanin lukemista ei voi kyllin suositella, hän kirjoittaa. Tähän on helppo yhtyä.

John Williams (1922-1994) suoritti 1954 Ph.D-tutkinnon Missourin yliopistossa, missä hän toimi sittemmin kirjallisuuden opettajan ja tutkijana. Hän oli luovan kirjoittamisen opetuksen uranuurtajia. Hänen esikoisromaaninsa *Nothing But the Night* ilmestyi 1948. Romaani *Butcher's Crossing* (1960) on tulossa suomeksi. *Augustus* (1972) sai National Books Awardin. Williams on julkaissut myös kaksi runokokoelmaa: *The Broken Landscape: Poems* (1949) ja *The Necessary Lie* (1965). Viides romaani *The Sleep of Reason* jäi keskeneräiseksi kirjailijan kuollessa. Williams oli toisessa maailmansodassa ilmavoimissa ja palveli Intiassa ja Burmassa.

Stoner on Willian Stonerin elämäkerta. Hiljainen teos alkaa nuoresta miehestä, joka lähtee armottomalta maatilalta ja josta tulee kirjallisuuden apulaisprofessori. Maanviljelijäpariskunnan ainoa poika raataa pientilalla yhdessä vanhempiensa kanssa, eikä tulevaisuudessa näy muuta kuin samaa köyhyyttä ja raatamista. Kun lähimmässä yliopistossa avautuu mahdollisuus opiskella maataloustieteitä, näihin poika 1910-luvun alussa lähetetään. Hän opiskelee tunnollisesti, vaikka ei opinnoista juuri perusta. Elämä on edelleen kovaa. *Stoner* asuu yliopiston lähellä sukulaisten tilalla ja raataa siellä opintojen ohella saadakseen niukan elantonsa.

Pakollisella yleissivistävällä englannin kielen ja englantilaisen kirjallisuuden peruskursilla tapahtuu ihme. Shakespearen 73. sonetti avaa nuoren miehen silmät näkemään fiktion ihmeen. Stoner tekee ensimmäisen itsenäisen päätöksensä, jättää agronomiopinnot ja ryhtyy opiskelemaan kirjallisuutta ja filosofiaa. Vanhemmilleen hän uskaltaa kertoa tilanteen vasta valmistujaisjuhlassa. Isä-Stoner onneksi kunnioittaa poikansa päätöstä. Välit vanhempiin jäävät kuitenkin etäisiksi.

Stoner on hiljainen, vaatimaton, syrjään vetäytyvä. Hänen kahdesta ystävästään toinen kuolee toisessa maailmansodassa, jonne Stoner ei lähde. Tässä hän tekee toisen itsenäisen päätöksensä.

Stoner on kuvaus epäonnistumisista. Romaanin yleistunnelma on surullinen. Stoneria eivät kollegat yliopistolla juuri arvosta, ja hänen etenemisensä urallaan on vaatimaton. Hän nai tytön ylemmästä sosiaaliluokasta, mutta tietää jo kuukauden kuluttua avioliiton solmimisesta, että hän ei tunne vaimoaan ja että liitto epävakaa Editin kanssa on epäonnistunut. Yhden lapsen Willian ja Edit saavat. Tyttö on hiljainen ja vetäytyvä kuin isänsä. Lapsena ja nuorena hän viihtyy isänsä kanssa, mutta äiti onnistuu lähes kokonaan eristämään Stonerin ainoasta lapsestaan ja tyttären kiintymyksenosoituksista. Stoner ymmärtää tytön elävän kuin vankilassa. Hän on tyytyväinen, että tytär nuorena opiskelijana onnistuu riuhkaisemaan itsensä perheestä eroon, vaikka hänen ratkaisunsa eivät takaakaan onnellista elämää. Kun Stoner huomaa muutaman vuoden kuluttua tyttärensä alkoholisoituvan, hän on hiljaa mielessään tyytyväinen, että tällä on edes alkoholi.

Stoner rakastaa kirjallisuutta ja opettamista, ja hänestä tulee pidetty opettaja. Kun Stonerin ja Lomaxin, hänen pyrkyrimäisen kollegansa, välille syntyy eripuraa, liikutaan monin tavoin hyvin herkällä alueella. Lomax vaatii Stoneria hyväksymään tentistä pojan, joka ei tunne tentittävää aluetta ja joka on esiintynyt epäkunnioittavasti jatko-opiskelijaa, Katharina Discrollia, kohtaan. Kyse on Stonerin erikoistumisalasta, renessanssin vaikutuksesta englantilaiseen kirjallisuuteen, ja kiistaan liittyy nuori kiinnostusta herättävä nuori naiskollega, mainittu Katharina Discroll.

Stonerista ja Katharinasta tulee lyhyeksi aikaa onnelliset rakastavaiset, mutta esimieheksi edenneen Lomaxin viha on päättymätön. Hän vaikeuttaa monin tavoin Stonerin työtä ja sysää tämän toisarvoisiin tehtäviin. Mm. kadotetusta rakkaudesta nousee voima, jolla Stoner ryhtyy hiljaiseen vastarintaan ja saa lopulta palata opettamaan keskeisintä aluettaan. Viimeisen sanan ottelussa saa Stonerin sairaus ja lopulta kuolema.

Stonerissa on monia yksinäisiä. Heitä ovat Stonerin lisäksi sekä vanhemmat, vaimo että tytär, samoin rakastettu Katharina. On sydäntä raastavaa, kun aika ei anna Katharinalle ja Stonerille kuin lyhyen onnen. Jo lähellä kuolemaansa Stoner miettii, että intohimo on kuitenkin aina ollut olemassa ja edelleen jäljellä. Niin intohimo kirjallisuuteen kuin rakkauteen, vaikka sen peittävät usein muut vähemmän kiihkeät kerrostumat. Intohimo on kaiken inhimillisen toiminnan perusta. Kun Stonerissa on enimmäkseen vallalla suru, välinpitämättömyys ja tunnottomuus, on lohdullista ja yllättävääkin lukea vanhan Stonerin ajatukset kaiken takana olevasta intohimosta.

Stonerissa on niukasti tapahtumia. Romaanin voima on yksityiskohdissa, Stonerin mielen-

liikkeissä. Ilmaisuu on etenkin jälkimmäisen puoliskossa aforistisen kuulasta ja tiivistä.

Stoner on sodanvastainen romaani. Stoner näkee sekä ensimmäisen että toisen maailmansodan vaikutukset. Hän menettää ystävänsä, samoin monia opiskelijoita ja kollegoita. Hän myös näkee sodan myrkyttävän koko yhteiskuntaa.

Williams on ajoittanut Stonerin sukupolvea omaansa aiemmaksi. *Stoner* kuvaa onnistuneesti valittua aikaa. Myöhemmin elävä Stoner olisi kenties voinut enemmän vaikuttaa seurustelu- ja parisuhdeasioihin, lasten kasvatukseen, opettajien ja opiskelijoiden suhteisiin, myös toteuttaa intohimoaan.

Ajoituksellaan Williams on onnistunut etäännyttämään romaanin omasta ajastaan ja elämästään. Stonerissa on tosin helppo nähdä yhtymäkohtia kirjailijan omiin vaiheisiin. Myös tämä piti kovasti opettajan työstään ja nautti kirjallisuudesta. Hänkään ei ollut yliopistosaan, samassa, jonne hän sijoittaa Stonerin opettamaan, huippusuositettu. Romaani alkaa älykkään sarkastisella kommentilla merkityksemme ja elämäntehtävämme haihtuvuudesta.

Romaanissa on John McGahernin laatima saate, jossa kirjoittaja sanoo Stonerissa olevan hyvin korkeatasoista viihdettä, Williamsin omin sanoin ”pakoa todellisuuteen”, samoin tuskaa ja onnea. Williamsin proosan selkeys on hänen mukaansa lukijalle jo sinänsä silkkaa riemua.

Saatteen mukaan Williams rakasti – päähenkilönsä tavoin – kirjallisuuden tutkimusta ja opetusta. Häneltä kysyttiin vuonna 1985 haastattelussa, kirjoitetaanko kirjallisuutta viihdeksi. Hän vastasi: Ilman muuta. Hyvä tavaton, on tyhmää lukea, jos se ei tuota iloa!

John Williams: *Stoner* (Stoner). Suom. Ilkka Rekiaro. Bazar 2015. 306 s.